

Perspektiv och problemlösning i berättelseskrivande

ANJA THORSTEN

Licentiatuppsats, skriven vid HLK (Jönköping), i forskarskolan *Learning study – praktikutvecklande ämnesdidaktisk forskning*.

Övergripande forskningsintresse:
Att utveckla barns berättelseskivande.

En Learning study genomfördes på en 1-6-skola tillsammans med 4 lärare.
Lärarna hade tidigare arbetat med skrivande utifrån genrepedagogiken.

5 cykler genomfördes i skolår 3 och 4.

Kartläggning

Syfte: Att undersöka hur elever i årskurs 4 skriver berättelser och hur de ser på berättelseskrivande.

- 27 elever i årskurs 4 fick skriva en berättelse till en bild.
- 6 av dem intervjuades.

En fenomenografisk analys gjordes.

Analys av elevtexter

Fokus på innehållet och händelseförloppet.

Styrkor och svagheter på gruppnivå:

- Bra inledning med introduktion av person och plats
- Texterna gick att följa och förstå
- Torftigt händelseförlopp

Eleve exempel

Exempel 1

Och så såg dom att det var ett vattenfall längre bort

- Vad ska vi göra! Sa Patrick.

- Vi måste ro! sa Peter.

Och så gjorde dom de och till slut kom dom hem.

Exempel 2

Men då hörde dom ett plums deras lillasyster rambla i vattnet. Dom rodde snabbt tillbaka och plocka upp henne.

Exempel 3

Plötsligt såg dom en stor haj. De trodde att de skulle dö. Men då kastade Sixten ett spjut på hajen. Hajen dog.

Fenomenografisk analys av intervjuer

Berättelsen som pågående fantasi

Elevtext

Två killar åker till ett träsk som är fyllt med konstit slajm som rör sig och anfall botten dem två killarna förvanlades till slajmgubbar.

Intervju:

- Först finns det ett litet slajmagg från en planet och han råkade kastas ut i universum och hamnades i ett träsk och kläcktes och då blev det en liten slajmunge som växte och växte till tills en massa människor som hamnar där blir man slajm och blir dens slavar. Slajmfolkets träsk.

Berättelsen som att ge karaktärerna en ideal upplevelse

E: Att... dom är vänner. Och inte ovänner. Och att... jag tror att det var allt. Och att utforska ön.

I: Det tyckte du var en bra idé?

E: Mm

I: Vad är det som är bra med den idén?

E: Ja, den är väl bara bra.

I: Berätta.

E: Hmmm. Det kanske skulle vara spännande att utforska en ö och se vad som fanns på den.

/.../

I: Varför tycker du att slutet är bra?

E: Ja... det, ja det kanske... När det börjar regna så är det väl bra att åka hem.

Berättelsen som att ge en läsoplevelse

I: Vad är det som du är mest nöjd med i berättelsen?

E: *Det är nog typ början, här, för det är liksom... då fick jag ganska mycket så här... med handlingen, speciellt det här typ (visar). Det tog jag från en bok som jag läste en gång. Det började så här, att jag låg och sov och solen strålade in i fönstret, det började liksom så /.../ sen så blev det jättelång tid innan man fick reda på vad hon hette. Men då kände jag att mamman (visar i sin egen berättelse) kan ju berätta vad hon heter och så, för då blir det lite så här som nästan lite verkligt för att eh...*

I: Man kommer in i det...

E: *Det blir ju inte riktigt samma sak om man typ: Det var en gång en Måns... liksom så.*

Efter kartläggningen:

Preliminärt lärandeobjekt:

Att skriva berättelser med ett välutvecklat händelseförlopp.

Vi fick även idéer till kritiska aspekter, men de behövde utvecklas, kompletteras och testas i den aktuella elevgruppen.

Förbedömningen gav samma utfall som kartläggningen och vi fick bekräftat att vi valt ett lämpligt lärandeobjekt.

Kritiska aspekter

Kritiska aspekter hittades, specificerades och definierades i hela processen.

Aspekterna relaterade till två övergripande områden:

- Att kunna inta ett läsarperspektiv
- Att urskilja att berättelser byggs upp av problem och lösningar

Kritiska aspekter

Aspekter relaterade till att kunna inta ett läsarperspektiv:

- Att urskilja att en berättelse är en fantasiprodukt som ska kunna förstås av en mottagare.
- Att urskilja att syftet med berättelser är att underhålla.
- Att se skillnaden mellan att ge karaktärerna en ideal upplevelse och att ge läsaren en upplevelse.
- Att urskilja att ovanliga händelser ofta skapar mer spänning än väntade och vanliga händelser.

Aspekter relaterade till berättelsers struktur med problem och lösning:

- Att urskilja att ett huvudproblem och dess lösning kan bestå av flera delproblem och lösningar.
- Att se att händelserna mellan huvudproblem och huvudlösning kan variera.
- Att erfara berättelseskivande som problemlösning.
- Att urskilja att problemen och lösningarna ska vävas samman till en trovärdig helhet utifrån berättelsens logik.

Att synliggöra och hantera kritiska aspekter i undervisningen

Moment i lektionerna:

1. Introduktion till berättelser
2. Textkontrast
3. Film
4. Dramatisering

Moment i lektionerna:

1. Introduktion till berättelser
- 2. Textkontrast (exempel 1)**
3. Film
- 4. Dramatisering (exempel 2)**

Exempel 1

Moment 2: Textkontrast

Kritiska aspekter:

Att se skillnaden mellan att ge karaktärerna en ideal upplevelse och att ge läsaren en upplevelse.

Att urskilja att ett huvudproblem och dess lösning kan bestå av flera delproblem och lösningar.

Att urskilja att problemen och lösningarna ska vävas samman till en trovärdig helhet utifrån berättelsens logik.

Att urskilja att ovanliga händelser ofta skapar mer spänning än väntade och vanliga händelser.

Text 1

Max och Per ska göra en utflykt. De ska bestiga ett berg. Därför packar de matsäck och vatten. Båda två tycker att det ska bli spännande att ge sig av. När de är klara börjar de vandra upp för berget. Plötsligt hör de ett ljud, det är åskan. Samtidigt börjar regndroppar falla. De vill inte bli blöta och kalla så de vänder om och springer hem. Båda två sätter sig sedan framför brasan och dricker varm choklad.

Text 2

Max och Per ska göra en utflykt. De ska bestiga ett berg. Därför packar de matsäck och vatten. Båda två tycker att det ska bli spännande att ge sig av. När de är klara börjar de vandra upp för berget. Plötsligt hör de ett ljud, det är åskan. Samtidigt börjar regndroppar falla. De vill inte bli blöta och kalla så de vänder om för att springa hem. Innan de har hunnit mer än några meter börjar det regna. Regnet vräker ner, men Max och Per fortsätter springa. Då händer det som inte får hända, Max snubblar. Han faller handlöst och slår huvudet i en sten. Per rusar fram till Max för att hjälpa honom. Han ser att Max har fått ett djupt sår i huvudet. Max ligger och flämtar i regnet. Per inser att man måste stoppa blodflödet. Han sliter av sig väskan, men han hittar inget förband. Han tittar sig omkring och försöker tänka. Han förstår att han måste hitta något snabbt, annars kan Max förblöda. Regnet fortsätter att forsa ner, men det struntar Per i just nu. Han sliter av sig sin jacka och tar av sig sin skjorta och river sönder den. Av skjortremorna lyckas han tillslut göra ett förband som han virar runt Max huvud. Max tackar honom med en mycket svag röst. Per ser att Max är svag och medtagen, så han lägger Max arm runt sin hals och börjar släpa honom med sig ner för berget. Men det är tungt, Per samlar alla krafter han har för att orka. Han är blöt och kall, men han inser att om han ger upp nu så kan båda dö i det hemska ovädret. Till slut ser han deras hem. Med sina sista krafter lyckas han släpa in Max i huset. Han får av både sig och Max de blöta kläderna och ser till att de får på sig varma morgonrockar och tänder en brasa. Max börjar piggna till. Båda två sätter sig sedan framför brasan och dricker varm choklad.

Text 1

Max och Per ska göra en utflykt. De ska bestiga ett berg. Därför packar de matsäck och vatten. Båda två tycker att det ska bli spännande att ge sig av. När de är klara börjar de vandra upp för berget. Plötsligt hör de ett ljud, det är åskan. Samtidigt börjar regndroppar falla. De vill inte bli blöta och kalla så de vänder om och springer hem. Båda två sätter sig sedan framför brasan och dricker varm choklad.

Text 2

Max och Per ska göra en utflykt. De ska bestiga ett berg. Därför packar de matsäck och vatten. Båda två tycker att det ska bli spännande att ge sig av. När de är klara börjar de vandra upp för berget. Plötsligt hör de ett ljud, det är åskan. Samtidigt börjar regndroppar falla. De vill inte bli blöta och kalla så de vänder om för att springa hem. Innan de har hunnit mer än några meter börjar det regna. Regnet vräker ner, men Max och Per fortsätter springa. Då händer det som inte får hända, Max snubblar. Han faller handlöst och slår huvudet i en sten. Per rusar fram till Max för att hjälpa honom. Han ser att Max har fått ett djupt sår i huvudet. Max ligger och flämtar i regnet. Per inser att man måste stoppa blodflödet. Han sliter av sig väskan, men han hittar inget förband. Han tittar sig omkring och försöker tänka. Han förstår att han måste hitta något snabbt, annars kan Max förblöda. Regnet fortsätter att forsa ner, men det struntar Per i just nu. Han sliter av sig sin jacka och tar av sig sin skjorta och river sönder den. Av skjortremorna lyckas han tillslut göra ett förband som han virar runt Max huvud. Max tackar honom med en mycket svag röst. Per ser att Max är svag och medtagen, så han lägger Max arm runt sin hals och börjar släpa honom med sig ner för berget. Men det är tungt, Per samlar alla krafter han har för att orka. Han är blöt och kall, men han inser att om han ger upp nu så kan båda dö i det hemska ovädret. Till slut ser han deras hem. Med sina sista krafter lyckas han släpa in Max i huset. Han får av både sig och Max de blöta kläderna och ser till att de får på sig varma morgonrockar och tänder en brasa. Max börjar pigga till. Båda två sätter sig sedan framför brasan och dricker varm choklad.

Diskussionsfrågor:

Vad tycker ni om text 1? Varför?

Vad tycker ni om text 2? Varför?

Hur skulle du vilja att det var om du var och vandrade i bergen, som text 1 eller text 2? Varför?

Vilken text är mest spännande att läsa? Varför?

Det fanns avgörande skillnader i hur detta moment genomfördes i olika cykler.

Skillnader som påverkade elevernas möjligheter att utveckla förmågan.

- Synliggörandet av läsarperspektivet (KA: *Att se skillnaden mellan att ge karaktärerna en ideal upplevelse och att ge läsaren en upplevelse.*)
- Synliggörandet av händelseförloppet (KA: *Att urskilja att ett huvudproblem och dess lösning kan bestå av flera delproblem och lösningar.*)

Synliggörandet av läsarperspektivet

Lärarens sammanfattning efter detta moment i...

...cykel 1: - Det hände egentligen någonting. Det kan ju vara så att när man skriver en berättelse, eller det brukar vara så... att det som händer... om det skulle hända på riktigt... att man tänker, om ni skulle ge er ut på en sån här bergspromenad. Vad skulle ni helst vilja: Att ni var med om den första delen eller om den andra delen?

... cykel 3: - Då har ni upptäckt att ettan kanske man vill vara med om för den var inte så otäck, det händer inga läskiga grejer, men tvåan var mer spännande att läsa. Då kom ni på något jätteviktigt där att det är faktiskt det som händer här (pekar i mitten på text 2) är det som gör att berättelsen blir kul att läsa.

Synliggörandet av händelseförloppet

Cykel 1:

- Det händer mer i text 2.

Cykel 3:

- Vad är det första lilla problemet i den här texten? Jag läser och lyssna. Ska vi se om ni kommer på det. "Innan de har hunnit mer än några meter börjar det regna. /.../ Han faller handlöst och slår huvudet i en sten." Har vi något problem?

-Max snubblar.

- Han snubblar. (Skriver). Vi läser vidare och ser hur löser de det problemet? "Han faller handlöst och slår huvudet i en sten /.../ Han förstår att han måste hitta någonting snabbt annars kommer Max att förblöda". Vad var det han hittade där? Max har slagit sig i huvudet och det blöder oj, oj, oj, vad gjorde han?

-Han tog skjortärmen.

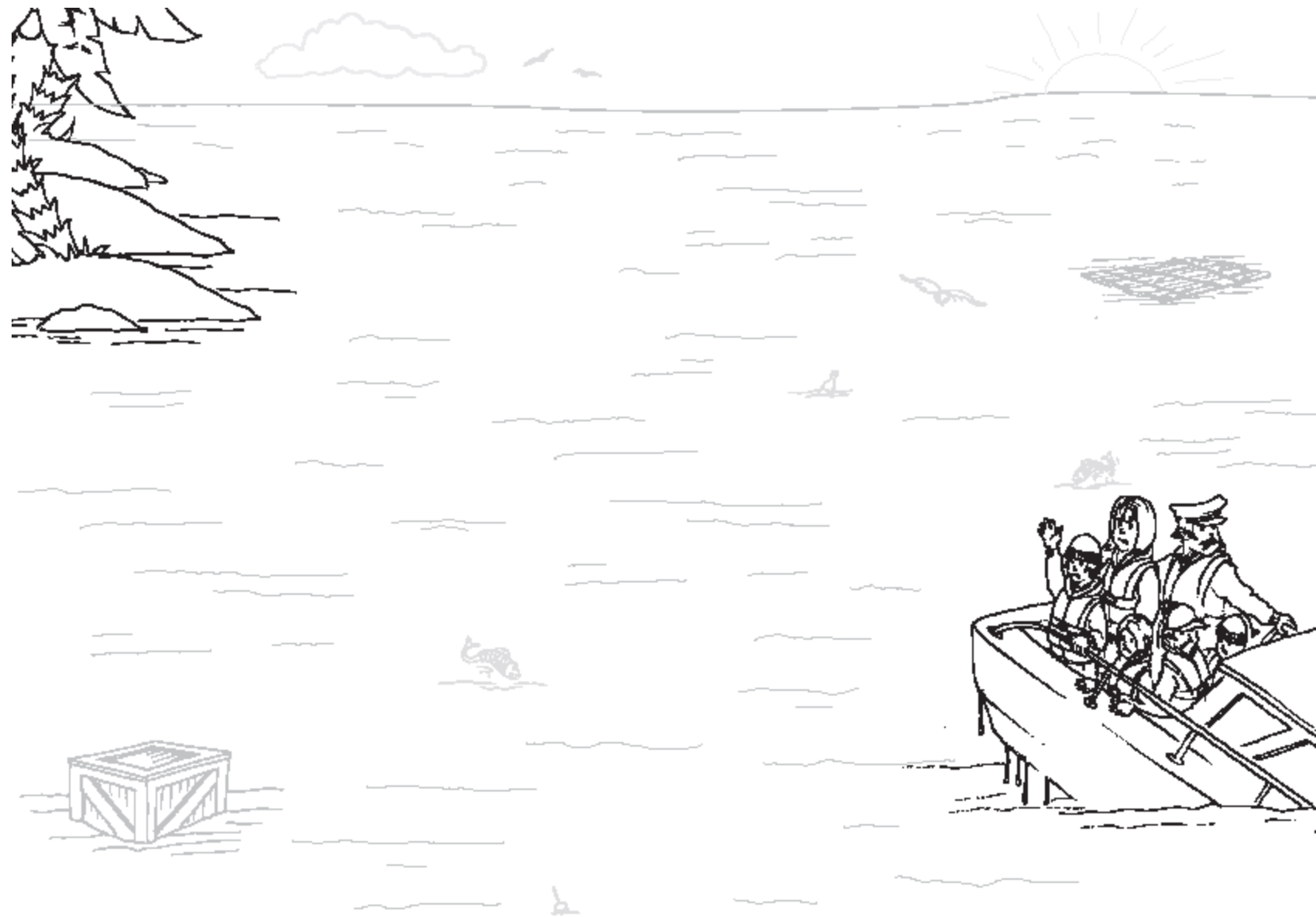
Analysen av kontrasterna behöver vara explicit.

- Det förutsätter att läraren och lärargruppen har djup kunskap om lärandeobjektet och de kritiska aspekterna.

Exempel 2

Moment 4: Gruppuppgift att skapa en dramatisering utifrån en bild.

Exempel från dramatiseringar från cykel 1 och cykel 5.

Utdrag från cykel 1:

(Alla står tillsammans. E1 hoppar iväg)

E1: *Hjälp!* (Ligger på golvet och flaxar med armarna)

(E2 Låtsas hålla i något).

E1: *Ja!* (Kravlar mot de andra.)

(E1 ställer sig vid de andra, samtidigt knuffas E2 och E3 och mumlar något. Sedan går alla lite småböjda, rör lite på armarna. E1 gör några simtag. E2 lägger sig plötsligt på golvet)

E2: *Aj!*

E3: *Bra! Här!*

(De trängs ihop och sätter sig ner. Pratar tyst med varandra.)

E1: *Kom!*

E2: *Ja!*

(Alla pratar samtidigt, det hörs inte vad de säger. De lägger sig på golvet.)

Utdrag från cykel 5:

E2: *Titta en haj!* (pekar)

E3: *Vi måste hitta något att kasta på den.*

(Alla tre går runt och letar)

E2: *Åh, en vas! Jag kastar!* (Låtsas kasta en vas)

E1: *Fullträff!*

E3: *Hajen kommer tillbaka!*

E1: *Åh, ett rep. Jag kan använda det som lasso.* (Låtsas göra en knut, tar låtsasrepet över huvudet snurrar det och låtsas kasta iväg det.)

E1: *Ja, jag träffade fenan. Jag kan binda det här vid relingen.* (Låtsas binda fast repet).

Vad hade eleverna i cykel 5 urskilt som eleverna i cykel 1 inte hade urskilt?

Att urskilja att en berättelse är en fantasiprodukt som ska kunna förstås av en mottagare.

Vad gjorde vi i cykel 5 som vi inte gjorde i cykel 1?

Utdrag cykel 1:

- Tänk på att göra tydliga dramauppspel.

Utdrag från cykel 5:

- Det betyder att om jag till exempel ska tänka att det kommer en örn flygandes **så kan jag inte bara stå och titta så här (visar), utan då måste jag kanske säga det också:** ”Titta, det kommer en örn däruppe”, kanske en person säger. Vad ska vi göra? Säger den andra. **Så att personerna måste säga mycket mer än vad de skulle ha gjort i verkliga livet. Och tala om:** ”Jag vet, vi tar en flaska och kastar på örnen”. Sedan låtsas man att man kastar den. Sedan kan ju de som tittar inte se vad som händer med örnen eller hur, utan då får man ju också säga det i repliker till varandra: ”Nej, vi missade örnen” eller ”Ja, vi träffade den”, så att ni måste tala om vad som händer hela tiden.

Att tänka på vid undervisningen:

- Allmänna lärdomar från studien

- Utgå från *vad* vi vill att eleverna ska lära sig.
- Välj exempel som synliggör just det vi vill att eleverna ska lära sig.
- Explicit undervisning.
- Låt eleverna vara med och analysera skillnader tillsammans med varandra och tillsammans med läraren.
- Ge uppgifter som ger möjlighet till både urskiljande och engagemang.
- Skillnad mellan att förvanska och förenkla.

- Svenskdidaktiska lärdomar

- Att urskilja läsarens perspektiv är avgörande för skrivandet.
- En struktur med problem och lösning hjälper eleverna att utveckla grunderna i sin berättelse
- Variationsteorins grundtankar går bra att kombinera med andra skrivskolors, till exempel genrepedagogiken.

Tack för att ni lyssnade!

anja.thorsten@liu.se